

Растко Лончар

Докторске студије

Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

Гимназија „Јован Јовановић Змај”, Нови Сад

УПОТРЕБА ЕКАВИЦЕ У ХРВАТСКОМ МЕЋУРАТНОМ ПЕСНИШТВУ ПРЕМА ПРЕГЛЕДИМА ХРВАТСКЕ И СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Prethodno priopćenje

DOI: <https://doi.org/10.17234/9789533792668.19>

Рад је конципиран као увод у ширу анализу употребе екавице у хрватској књижевности међуратног периода. Главни циљ је стицање увида у начине сагледавања и тумачења овог феномена у изабраним прегледима историје хрватске књижевности (С. Јежића, М. Шицела, Д. Јелчића, И. Франгеша и С. П. Новака) и у једном прегледу историје српске књижевности (Ј. Деретића), а на примерима песништва В. Черине, А. Б. Шимића, У. Донадинија, М. Крлеже, Г. Крклеца, Т. Ујевића, С. Миличића и других. Систематизацијом различитих приступа појави употребе екавице у делима ових песника и поређењем са чињеничним стањем, настојимо да допринесемо тумачењу развоја хрватске и српске књижевности и њихових односа.

Кључне речи: екавица, хрватска књижевност, међуратна књижевност, модерна, српска књижевност

1. Увод

Након распада СФР Југославије, књижевни историчари долазе до проблема разграничавања корпуса српске и хрватске књижевности, а како концепт „југословенске” књижевности никада није заживео, неопходно је почети са припремањем грађе за нове аспекте „оставинске расправе” између српских и хрватских историчара књижевности. У раду ћемо се посветити феномену употребе екавице у хрватском међуратном песништву, настављајући рад на питању које смо покренули на другом месту (Лончар 2023).

У овом раду ћемо истражити корене појаве екавског изговора штокавског наречја у хрватској књижевности, али само на примеру песништва – ради поштовања предвиђеног простора, и зато што су промене највидљивије у поезији. Покушаћемо да понудимо систематизацију и периодизацију појаве/губљења употребе екавице у песништву које припада (и) хрватској књижевности, а на примеру рецепције овог феномена у изабраним хрватским и српским књижевним историјама.

Појава екавице у хрватској књижевности у периоду између два рата до данас није систематично и обухватно истражена.¹ Покушаћемо да испитамо у којој мери се употреба штокавске екавице може посматрати (и) као поетички феномен, близак експресионизму. Проблем ћемо испитати на студијама С. Жежића (1944), М. Шицела (1971), Д. Јелчића (1977), Ј. Деретића (1983), И. Франгеша (1987), и С. П. Новака (2004), имајући у виду да се не ради нужно о непогрешивим, али свакако незаобилазним и почетним делима за истраживање обеју књижевности, која имају своју улогу у обликовању дискурса око њих.² За примере ћемо узети песнике доминантно везане за експресионистички покрет који су активни и у међуратном периоду: Черина, Шимић, Донадини, Крлежа, Ујевић, Крклец, Миличић и други. На крају рада ћемо понудити систематизацију преласка на екавицу и њено напуштање у различитим периодима.

2. Рефлексије о јату

Бечки договор (1850) је представљао прву већу иницијативу стварања заједничког књижевног језика Срба и Хрвата, а како је Краљевина Србија непосредно уочи Балканских ратова појачавала свој углед јужнословенског Пијемонта, српски и хрватски интелектуалци су наставили да траже основ заједничког језика.³

¹ На ово скреће пажњу Стјепан Бабић (Babić 2003) и у једној мери анализира Марко Самарџија (Samardžija 2012).

² У раду, као комплетнија, користимо каснија издања Д. Јелчића (1997) и Ј. Деретића (1996).

³ Више о српско-хрватским језичкополитичким односима тога времена в. нпр. у Јарошевић (2012).

Тако су, пред Први светски рат, у *Српском књижевном гласнику* објављени резултати Скерлићеве *Анкете о јужном или источном наречју у српско-хрватској књижевности* (1914),⁴ која се бави питањем какав би требало да буде будући „заједнички” језик. Анкета је послата српским, хрватским и словеначким писцима и научницима, а одговоре су послали њих тридесет и двојица. Већина је била за то да се екавица узме као основ новог стандарда.⁵ Наиме, од двојице анкетираних Словенаца, 18 Срба (са екавских и ијекавских говорних подручја), 11 Хрвата и једног „Србохрвата”⁶ – за екавицу се изјаснило 17 испитаника, за ијекавицу један. Од преосталих, један је био неутрално интониран, али инклинирајући ијекавици, четворица су „нагињали” екавици, док је потпуно неизјашњених по овом питању било девет.

Од укупно 18 српских испитаника, свих 12 „ијекаваца” је било за екавицу, чему су се придружили и „екавци”, док су хрватски „гласали” тако да су тројица подржали екавицу (сви из приморских крајева), један ијекавицу, а чак шесторица се нису изјаснили. Оваква „статистика” показује да су Срби „ијекавци” били склонији да се одреде за њима несвојствену рефлексију јата, пре него хрватски интелектуалци, иако ће после рата значајан број песника (и) хрватске књижевности објављивати песме (и) на екавици.⁷

Имајући на уму да узорак испитаника *Анкете* својим опсегом није био репрезентативан, у анализу теме крећемо са овом представом у

⁴ Скерлић, Јован. 1914. Анкета о јужном или источном наречју у српско-хрватској књижевности *Српски књижевни гласник* Књ. XXXII, бр. 2, 16. јануар 1914.

⁵ *Анкету* узимамо само као илустрацију духа времена када је један део интелектуалаца тежио да, ишчекујући политичке промене, припремљен уђе у нову државну заједницу. Ово ће се стање, видећемо, променити након захлађења односа између Срба и Хрвата крајем треће деценије XX века.

⁶ Под овим мислимо на Милана Решетара, који је за разлику од свих осталих имена „сводљив” под обе категорије. Тиме не имплицирамо да је он био више „југоунитаран” од осталих.

⁷ Хенрик Јарошевич, који закључује слично (Јарошевич 2012: 26–29), наводи Павла Ивића, који сматра да резултати анкете нису аутентичан показатељ расположења у хрватским круговима, те да је далеко већи број неанкетираних био противан екавици (ибид. 29).

свести: пре рата, већина анкетираних и релевантних српских интелектуалаца је спремна да прихвати штокавску екавицу као стандард, док су у оквиру хрватске елите такву спремност показали углавном аутори са приморских простора.

3. (И)јекавско песништво

Једини историчар књижевности који у свом прегледу посвећује већу пажњу штокавском екавском питању (међу ауторима историја књижевности које су ушле у анализу) јесте Иво Франгеш, који пише: „sve što je bilo napredno i što je iskreno željelo jedinstven književni jezik i jedinstvenu književnost, počelo je pisati ekavski-latinicom, u duhu takozvane Skerlićeve ankete iz 1913. godine” (Frangesh 1987: 294), наводећи као примере Крлежу, Цесарца, Ујевића, Шимића, Цесарића, Крклеца „i tolike druge”. Након атентата у скупштини 1929. године, пише Франгеш, сви су почели изнова да пишу ијекавски. Ово је у извесној мери тачно, али треба сагледати потпуно чињенично стање.

Један од првих песника који је почео да објављује своје песме на екавици, а изворно је везан за хрватску књижевност, јесте Јосип Сибе Миличић, који је, након прве две штокавском ијекавицом објављене књиге, у Дубровнику објавио књигу 3 (1914), екавском ћирилицом. Миличић је пред рат дошао у Србију и ступио у српску војску, и први је песник код којег можемо да пратимо тенденциозни прелазак на екавицу, пошто је један број песама из књиге 3 раније објавио у периодици, ијекавицом. Миличић се није изјашњавао у анкети СКГ-а, али то јесте учинио Владимир Черина, писац југоунитарних назора, одредивши се за екавицу.

Славко Јежић цитира Черину на ијекавици, иако га држи за једног од југословенских „завереника” (Ježić 1944: 382), Јован Деретић га само помиње као сарадника у крфском *Забавнику* (Деретић 1996: 403), док Слободан П. Новак, иако не констатује којим рефлексом јата пише, назива уредника *Вихора* „србијанским плаћеником” (Novak 2004: 212). Франгеш га, као и Ујевића, назива разочараним скерлићевцем (Frangesh 1987: 275–276), а Шицел констатује да је понукан Скерлићевом анкетом

уређивао часописе уочи рата (Šicel 1971: 170). Чињеница остаје да Черина не објављује песме екавски. Он има место као један прото-експресионистички песник у хрватској књижевности, док ће „прави” експресионисти у хрватску књижевност ући за време Првог светског рата, и то трасом коју су изградили Улдериико Донадини и Антун Бранко Шимић.

Употребу екавице код Донадинија не помињу ни Жежић ни Новак, Деретић га не помиње уопште, док Дубравко Јелчић говори само да је Донадини имао своју „хуманистичку” визију југословенства (Jelčić 1997: 226). Чињеница стоји да је Донадини текстове у *Књижевном југу* објављивао екавски (мада се осети недоследност у примени), као и да је у свом часопису, *Кокот*, објавио једну песму на екавици.⁸

У историји српске књижевности Јована Деретића А. Б. Шимић није поменут, иако он јесте био познат српским књижевницима (Винавер га увршћује у *Пантологију*), Жежић не помиње Шимићево коришћење екавице, док Новак, Јелчић и Шицел не прелазе преко овог феномена. Први пише да је Шимић сматрао да је екавица „идеални израз будуће заједничке књижевности свих јужних Словена” (Novak 2004: 214), док други само наводи да је Шимић учинио да се многи други поведу његовим примером (Jelčić 1997: 226). Шицел пише да је опредељење за екавицу Шимићу било решење односа према националном проблему (Šicel 1971: 178). Чињеница је да је Шимић књигу *Преображења*, једину објављену, штампао екавски, а да су његове песме у каснијим сабирањима штампане ијекавски.

Иако је био мање познат као песник, Јосип Косор је повремено штампао песме у периодици, објавивши након рата књигу *Бели пламени* у Београду. Ову књигу Јелчић и Шицел не помињу уопште, Жежић само констатује (Ježić 1944: 349), Франгеш негативно вреднује (Frangesh 1987: 264), Новак наслов књиге ијекавизује (Novak 2004: 165), док Јован Деретић у потпуности превиђа ову књигу, свдећи вишедеценијско Косорово појављивање у српској књижевној периодичности на сарадњу у крфском *Забавнику* (Деретић 1996: 403). Оно што је чињеница јесте да је Косор све до 1940. године објављивао своје песме (и) екавски.

⁸ Мислимо на песму „Epitaf”, објављену у *Кокоту* 1917. године, у осмом броју.

Интересантан је пример и других песника који су учествовали у књижевном животу престонице, нпр. Густав Крклец. Јежић не спомиње да је Крклец објављивао на екавици, као ни Новак ни Шицел. Јелчић такође прескаче ову чињеницу, примећујући само да је Крклец до почетка 1940-их странац у хрватској књижевности (Јелчић 1997: 301), али зато Јован Деретић констатује да је Крклец објављивао своје књиге у Београду, екавски (Деретић 1996: 414). Чињеница је да од 1919. до 1938. и у периодици Крклец објављује песме екавски, а да од 1940. прелази потпуно на ијекавицу.

Мирослав Крлежа у свим (својим) периодичким гласилима (од сарадње у *Књижевном југу* 1919. до гашења *Књижевне републике*) објављује поезију екавски. Историчари, сем Франгеша, ово превиђају. Крлежа је у ово време експресиониста, те се његово екавско писање (тј. објављивање) може тумачити у овом кључу, али треба имати у виду и да је Крлежа уређивао лево оријентисане часописе који су били под оком цензуре и која их је гасила. Могуће је и да је Крлежа коришћењем екавице у својим гласилима (јер и Добриша Цесарић, на пример, само у *Књижевној републици* штампа песме екавски) желео да замаскира деловање на трагу противдржавне идеологије.

Најзанимљивији јесте случај Тина Ујевића, за кога је Деретић подвукао да је објавио своје прве књиге екавски, ћирилицом, у Београду, и издваја га као централну фигуру песника пореклом из данашње Хрватске у послератним годинама (Деретић 1996: 414). Јежић прећуткује ову чињеницу (као и Шицел), те посматра Ујевића као песника од прве следеће ијекавске књиге, *Аута на корзу*, стављајући акценат на Ујевића као великог тек од *Ојађеног звона* (Јежић 1944: 372). Новак подвлачи да су прве две књиге настале у Паризу (Novak 2004: 249),⁹ док Јелчић инсистира на томе да су песме ипак изворно писане ијекавицом, као и да је С. Б. Цвијановић штампао књиге, супротно песниковој вољи, ћирилицом.

⁹ Слично становиште затичемо и код Николе Милићевића, који је у књизи *Panorama hrvatske književnosti XX stoljeća* (1965) био „задужен” за период између два рата. Милићевић, међутим, нигде не спомиње употребу екавице, изворно екавски објављене песме цитира ијекавски, а код Ујевића потенцира да су песме написане у Паризу (као да сугерише оно на чему ће Новак инсистирати).

цом (Jelčić 1997: 237). Из оваквог Ујевићевог геста – јер Јелчић наводи цитате из Ујевићеве преписке – видимо да је он можда био најближи експлицитно поетичком одређивању себе као песника нове културе у смислу коришћења екавице и латинице. Међутим, код Ујевића треба погледати и чињенице: од 1912. и објављивања песама у *Босанској вили* до 1925. поезију у периодици (и књиге) објављује екавски, при чему је песме из *Лелека себра* и за време излагања крфског *Забавника* објављивао екавски.

Историчари су селективни и када дође до Иве Андрића: Деретић сматра да је он најзрелији када пише на екавици (Деретић 1996: 461), док Јежић престаје да набраја Андрићева дела након 1924. године (Ježić 1944: 383). Новак даје једну нејасну одредницу, говорећи да је Андрић писао истовремено *идиомима* „и српског и хрватског језика” (Novak 2004: 288). Јелчић ијекавицу код Андрића класификује као *хрватску*, појаву *српске* екавице констатује тек од 1936. године, тврдећи да писац из Травника и даље гледа и пише „западним и латинским очима” (Jelčić 1997: 241–242). Чињеница је да Андрић од средине 1920-их година прелази на екавицу, и то у прози, а његова поезија је у првој фази писана ијекавицом, а пред крај живота – екавицом. Андрић се, за разлику од других писаца који су у овом периоду објављивали екавицом (Крклец, Крлежа) након 1945. није користио могућношћу да поново ствара на ијекавици. Код њега овај чин можемо тумачити као „приступање” српској, пре него књижевности „нове државе”.

Код Миличића, ситуација је комплексна: он прелази на ћириличку екавицу 1914. године, да би се „вратио” у хрватску књижевност књигом *Apokalipsa* (1941). Међутим, Миличић је фрагменте ове књиге већ раније објављивао у периодици, и то пре 17 година, у *Алманаху Бранка Радичевића* (1924). У међувремену, све што је објавио од 1914., објавио је на екавици, скоро све ћирилицом. Последња књига, *Deset pjesama o partizanima*, изашла је на слободној партизанској територији, на ијекавици, мада, не без интервенција ондашњих цензора (Bošković 2008). Ово и јесте једини контекст у ком га помиње Јелчић – као партизанског песника (Jelčić 1997: 289), Јежић, Франгеш и Шицел га прескачу у потпуности, док Новак само констатује његову „београдску каријеру” и

ставља акцент на то да се „вратио” у хрватску књижевност (Novak 2004: 294–295). Деретић му не поклања довољно пажње, и своди га на још једног од „хрватских писаца који тада живе у Београду” (Деретић 1996: 414).

Од писаца које обрађују историчари чија дела сагледавамо, драгоцено је приметити и то да нико не обраћа пажњу на Љ. Мицића, оснивача зенитизма, у контексту језика, а чињеница је да Мицић од почетка у *Зениту*¹⁰ објављује екавски, мада допушта и ијекавске текстове. Један од његових блиских сарадника, Маријан Микац, такође је објављивао на екавици. Екавица је у контексту радикалних авангардиста интересантно питање и ваља га засебно истраживати, пошто се стиче утисак да зенитизам није био радикално негаторски како се чини. Усвајање екавице код најзначајнијих аутора (иако су са ијекавских говорних подручја) сугерише да се зенитизам не бори (само) против актуелних уметничких концепата, већ жели да нова уметност заиста буде писана говором који је предвиђен уочи рата.

Постоји још један драгоцен корпус песника који су објављивали (и) екавски у међуратном периоду, као и неколико изузетака, на које историчари нису обратили пажњу.

Анте Цетинео прве три књиге песама штампа екавски, да би четврту, 1935. године, штампао ијекавски (Шицел ијекавизује наслов прве књиге [Šicel 1971: 196]). А. Цесарец, блиски Крлежин сарадник, ране песме штампа ијекавски, а након рата екавски, да би се од 1923. поново вратио ијекавици (нико не спомиње његову екавицу). Експресиониста Бранко Сторов прву књигу, 1923., штампа екавски, а 1927. се враћа на ијекавицу. Франо Алфиревић је 1934. *Песме* штампао екавском ћирилицом у Српској књижевној задрузи; Станко Томашић је 1919. екавски штампао *Песме*. Драган Дада Алексић, Мицићев иницијални сарадник, рођењем ијекавац, Србин, прешао је на екавицу пре 1920. Гвидо Тартаља од почетка објављује песме на екавици и приступа

¹⁰ И своју прву књигу песама, *Ритми мојих слутња*, која није авангардистичка већ пре протоекспресионистичка, Мицић је објавио екавски, у Загребу.

српској књижевности. Све ово су непоменути феномени који јасно сугеришу да ово питање није истражено ни у једној интегралној књижевнoисторијској студији, те је неминовно закључити да су се историчари водили употребом екавице (када је нису прећутали) као политички мотивисаном, искључујући њену поетичку димензију.

Постоје и изузеци: Илија Јаковљевић је доследно објављивао песме на ијекавици. Затим, експресиониста Мирослав Фелдман све књиге објављује ијекавски, а Никола Шоп – слично кад и Алфиревић – објављује песме у Београду, ћирилицом, ијекавски.

4. Покушај систематизације

Употреба екавице у хрватској поезији међуратног периода, можемо видети, није била доследна или програмска, нити се стандардизовању овог питања посвећивала пажња.¹¹ Међутим, могуће је направити систематизацију која се не заснива само на претпоставци да су хрватски песници почињали поново да објављују на ијекавици тек након атентата који је извршио Рачић. Јелчић инсистира на томе да је југословенско заједништво – не без извесних асинхроних учитавања – било „замка” за Хрвате, и да је година 1929. означила крај опијености идејом, која се очитовала и у књижевности (Jelčić 1997: 222–225), и ту се слаже са Франгешом. Чињенично стање, видели смо, не подупире сасвим ову интерпретацију.

Песници експресионисти, попут Донадинија или Шимића, објављивали су (бар делом) на екавици узимајући је као основ *нове* књижевности. Ова теза је подупрta чињеницом да је експресионизам књижевност која је настајала на развалинама старог света, вапијући за новим човеком и новим изразом, како пише Р. Вучковић:

У послератном времену, потреба обнове земље и организовања књижевног живота брисала је разлике и истицала у први план нужду консолидације књижевности и заједничког рада на њој без обзира на све различитости. (Вучковић 2011: 146)

¹¹ Видети и: Јарошевич (2012: 37–40).

Свет није могао да остане исти, и то се осети у књижевности која је, нарочито код српских књижевника, тумачена као сукоб „старих и младих” (ibid. 144–145). Слично закључује и Ц. Милања:

„Zahtjev za novom umjetnošću traženje je *nove estetike* i *nove poetike*, *nove tehnologije* i *novoga stila*, *novoga semantičkoga areala* i *novoga formativnog ustroja*” (Milanja 2000: 14), а можемо додати и ранију Вучковићеву опаску о српским и хрватским часописима који се јављају уочи рата, а које гледа као протоекспресионистичке: „U svima njima jasno je izražena svest o jednoj *novoj omladini*, aktivističkoj po opredeljenju, koja će da zameni *duhovnu letargiju očeva* i zato ističe duh kao zastavu” (Vučković 1979: 39–40).

Проблем са Шимићем и Донадинијем је тај што су обојица преминули рано, и не можемо да предвидимо како би се даље развијало њихово стваралаштво. Видимо и да Черина није био доследан својим одлукама уочи рата, те да је, иако је ређе објављивао поезију пред крај живота, и тада објављивао ијекавски.¹²

Ситуација је комплексна и са писцима који своје стваралаштво нису (одмах) везали за Београд, као што су Крлежа и Цесарец. Други је сарађивао у српским часописима, док је први тек након Шестојануарске диктатуре проширио сарадњу са Београдом, на круг око *Данаса*. Оба су били у делу свог песничког стваралаштва експресионисти, а целог живота су били лево оријентисани. Њихово писање екавицом можемо посматрати као узимање учешћа у новој књижевности на основу нечега што би био нови стандард или, потенцијално, експресионистички покушај дистанцирања од старијих генерација (које објављују искључиво ијекавски). Са друге стране, могуће је да су на овај начин и Цесарец и Крлежа хтели да демонстрирају можда и неискрену вољу да објављују на „новом стандарду” са циљем скретања пажње државне цензуре са њихових часописа. Цесарец се од 1923. у периодици вратио ијекавици, а Крлежа ће то учинити неколико година касније. За првог

¹² Треба приметити да је 1928. у *Српском књижевном гласнику* објавио песму „Пустиња” ијекавском ћирилицом. Имајући у виду да је ово годиште *СКГ*-а садржало и чланке штампане латиницом, оставићемо отвореном могућност да је Черина желео да песму објави ћирилицом.

се можда пре може рећи да је опредељење поетичко, док би за другог могло да буде и поетички и политички¹³ мотивисано.

Код писаца који су имали „београдске каријере”, ситуација је комплекснија. Ујевић је први од њих почео да поново објављује ијекавски. Остали су практично тек од 1941. године почели да се враћају ијекавици, што означава последњу етапу у одустајању од екавског говора као потенцијалног основа нове књижевности. За ове писце можемо да тврдимо да је њихово песништво примало различите развојне етапе, те их не доживљавамо *само* као експресионисте иако они то у једној фази јесу били.

Са оваквим груписањем можемо да покушамо да направимо хронологију „приступања” екавици и „одустајању” од ње, а што изостаје као поетичко питање у свим књижевним историјама:

- (I) рано коришћење екавице се примећује код песника пореклом са приморја, где још пред рат Јосип Сибе Миличић и Тин Ујевић почињу да објављују књиге, тј. песме екавицом;
- (II) најинтензивнији талас траје од 1918. до 1924. године, и то пре свега код писаца младе генерације (нпр. Назор и Беговић нису користили екавицу), а они и престају – попут Ујевића – да објављују екавски након што је прошао главни експресионистички талас;
- (III) један део писаца одустаје од екавице у периоду од 1929. до средине 1930-их година, након атентата на посланике ХСС-а;
- (IV) последњи талас песника прелази на ијекавицу око 1940–1941. године.

¹³ Имамо велики проблем услед чињенице да су каснија издања Крлежине, Шимићеве, Донадинијеве, Ујевићеве поезије ијекавизована, независно од тога да ли се ради о изворно ијекавској поезији, вољи аутора или о (самовољним) уредничким интервенцијама. Услед ове чињенице, не можемо да будемо потпуно сигурни да ли се ради о поетичкој или „политичкој” одлуци. Ситуација је доста једноставнија, на пример, код Иве Андрића, који није допуштао да његова дела буду екавизована (књижевност до 1924. године) или ијекавизована (након 1924. године).

Прву групу чине песници који су видели Србију као Пијемонт нове заједнице и који су око рата или прешли у Србију или почели да се приближавају српској књижевности. Ујевић и Миличић су пре рата сарађивали и у српским часописима (и на екавским и ијекавским просторима), за време рата у *Забавнику*, а потом су међу централним фигурама модернизма у Београду.

За другу групу можемо везати трајање експресионизма у српској и хрватској поезији, пошто се ради о првом заједничком књижевном основу; додуше, ако одлучимо и да тражимо (и последично томе, потенцијално пронађемо) сличности српске и хрватске модерне (у изразу Дучића и Видрића или Матоша и Пандуровића), онда за експресионизам свакако можемо рећи да је први правац у коме се додире српске и хрватске књижевности *несметано* догађају. Међутим, како се мењала стварност и занос након уједињења опадао, то се јављало и одустајање од екавског изговора као једног темеља заједничке књижевности. Књижевни укус и Загреба и Београда враћао се у предратне оквире.

Нови талас напуштања екавице се јавља након Шестојануарске диктатуре, и трајао је до средине 1930-их година, када се догађа ренесанса у хрватској поезији, са генерацијом песника „објективне збиље” (попут Цесарића, Влаисављевића, Тадијановића). Нездрава атмосфера након атентата углавном је тежиште књижевних борби пренела на два екстрема – сукобе радикално десних и радикално левих писаца, или затварање књижевности у неутралне грађанске оквире анемичног неоромантизма. Авангардисти престају да постоје као покрети који истражују основ књижевности новог доба, већ се развијају у смеру истраживања поетике „напредне”, тј. „леве” књижевности.

Једино аутори који су били или изузетно самостални или везани за Београд („каријером”), остали су везани и за екавицу. Миличић и Крклец су тек пред рат напустили Београд и вратили се ијекавици, а доста тише и мање приметно то је учинио и Косор. Они који су прежи-

вели рат остали су при ијекавском изразу, мада усвајање екавице у срединама које су биле ијекавске нису остале феномен везан само за простор хрватске књижевности у међуратном периоду.¹⁴

5. Закључак

Употреба екавице у међуратном хрватском песништву је феномен за који постоји основ да се посматра као поетичка одлука. О томе да се ради о поетици нове књижевности сведочи и чињеница да екавицу користе песници пореклом из данашње Хрватске (или који пре рата припадају хрватској књижевности) најразличитијих политичких опредељења.

Оно што је недвосмислено могуће закључити јесте да у периоду од Балканских ратова па до 1924–1925. године, објављивање поезије на екавици пре демонстрира жељу песника млађе генерације да се укључе у оквире заједничке књижевности. Скоро без изузетка, ови су песници експресионистичке поетичке оријентације, и одустајање од екавице у значајном броју (нарочито код оних који се нису развијали у београдским круговима) корелира са престанком експресионистичког таласа у српској и хрватској књижевности. Скоро све након овога захтева конкретна истраживања на личним одлукама аутора¹⁵.

Проблем у књижевним историјама – хрватским и српским – јесте тај што је овај феномен протумачен (ако није прећутан) практично искључиво као политички мотивисан, при чему аутори нису у потпуности сагледали када се први, а када последњи пут јавља објављивање песама на екавици код песника чије смо опусе укратко сагледали. Самим тим, тек треба да дођемо до одговора шта је „екавска фаза” значила у опусу сваког од песника, и у којој мери је њена повезаност са експре-

¹⁴ Треба имати у виду, немали број песника из Сарајева је, након Другог светског рата, објављивао своју поезију на екавици – међу најпознатијима су, несумњиво, Изет Сарајлић и Душко Трифуновић, и један број песника из генерација „златних дјечака”.

¹⁵ Као што смо наговорили, у будућности ћемо се више позабавити конкретизацијом истраживања на индивидуалним случајевима, укључујући и синхрону рецепцију.

сионистичком поетиком као доминантним изражајним обликом млађе генерације потенцијално одређивала њихове касније развојне фазе.

Остаје да се постави питање за будућа истраживања овог периода као заједничке развојне етапе српске и хрватске књижевности – како поуздано разграничити шта је узимање екавице као вид средства приступања српском књижевном корпусу (нпр. код Андрића и Миличића), а шта подразумева коришћење екавице као поетичког одабира (нпр. код Шимића и Донадинија)? Постоји ли суштинска разлика између Шимићеве и Ујевићеве употребе екавице само на основу тога што је Ујевић објављивао ране књиге у Београду? Даље, могу ли се уопште ове фазе њихових стваралаштва називати „српском” или „хрватском”, и не чини ли се поетички преступ кад их се ијекавизује?

У времену које је испред нас, мораћемо да одговоримо на ова и многа друга питања – не само како бисмо установили зашто и како се о неким писцима може говорити о „заједничким” или песницима на које се има „ексклузивно право”,¹⁶ већ и да бисмо стекли истиниту и потпуну слику о развојима српске и хрватске књижевности, односно, песничких бића српског и хрватског народа, са пресецима који се нису догађали само на пољу употребе штокавског наречја као стандарда.

Извори

Деретић, Јован. 1996. *Историја српске књижевности*. Требник. Београд.

Jelčić, Dubravko. 1997. *Povijest hrvatske književnosti*. Naklada P.I.P. Zagreb.

Ježić, Slavko. 1944. *Hrvatska književnost*. Naklada A. Velzek. Zagreb.

Novak, Slobodan P. 2004. *Povijest hrvatske književnosti: između Pešte, Beča i Beograda*. Marjan. Split.

Frangeš, Ivo. 1987. *Povijest hrvatske književnosti*. Nakladni zavod Matice hrvatske – Cankarjeva založba. Zagreb – Ljubljana.

Šicel, Miroslav. 1971. *Pregled novije hrvatske književnosti*. Matica hrvatska. Zagreb.

¹⁶ Ово се право, практично по правилу, одређује по ванкњижевним мерилима као што су порекло и вероисповест која – а нарочито у овом времену – практично више немају никакву детерминантну тежину, поготово на штокавским говорним подручјима.

Литература

- Babić, Stjepan. 2003. Dvanaest tema za buduće članke. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 4. 152–155.
- Bošković, Ivan. 2008. Zagonetka jedne knjige – dviju inačica. Deset pjesama o partizanima Sibe Miličića (1886.–1944.?). *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu* 1. 255–276.
- Vučković, Radovan. 1979. *Poetika hrvatskog i srpskog ekspresionizma*. Svjetlost. Sarajevo.
- Вучковић, Радован. 2011. *Поетика српске авангарде*. Службени гласник. Београд.
- Јарошевич, Хенрик. 2012. *Прилози историји српскохрватског језика*. Алма. Београд.
- Лончар, Растко. 2023. Значај и проблеми изучавања песничког наслеђа Срба из данашње Хрватске. *Република Српска: положај, историја, идентитет*. Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица. Бањалука. 51–61.
- Milanja, Cvjetko. 2000. *Pjesništvo hrvatskog ekspresionizma*. MH. Zagreb.
- Milićević, Nikola. 1965. Književnost između dva rata. *Panorama hrvatske književnosti XX stoljeća*. Stvarnost. Zagreb.
- Samardžija, Marko. 2012. *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918. do 1941.)*. Školska knjiga. Zagreb.

UPOTREBA EKAVICE U HRVATSKOM MEĐURATNOM PESNIŠTVU PREMA PREGLEDIMA HRVATSKE I SRPSKE ISTORIJE KNJIŽEVNOSTI

Sažetak

Rad je koncipiran kao uvod u širu analizu upotrebe ekavice u hrvatskoj književnosti međuratnog perioda. Glavni cilj je sticanje uvida u načine sagledavanja i tumačenja ovog fenomena u izabranim pregledima istorije hrvatske književnosti (S. Ježića, M. Šicela, D. Jelčića, I. Frangeša i S. P. Novaka) i u jednom pregledu istorije srpske književnosti (J. Deretića), a na primerima pesništva V. Čerine, A. B. Šimića, U. Donadinija, M. Krleže, G. Krkleca, T. Ujevića, S. Miličića i drugih. Sistematizacijom različitih pristupa pojavi upotrebe ekavice u delima ovih pesnika i poređenjem sa činjeničnim stanjem, nastojimo da doprinesemo tumačenju razvoja hrvatske i srpske književnosti i njihovih odnosa.

Ključne reči: ekavica, hrvatska književnost, međuratna književnost, moderna, srpska književnost

THE USE OF EKAVIAN IN CROATIAN INTERWAR POETRY ACCORDING TO OVERVIEWS OF CROATIAN AND SERBIAN LITERARY HISTORIES

Summary

The paper is conceived as an introduction to a broader analysis of the use of the Ekavian dialect in Croatian literature of the interwar period. The main goal is to gain insight into how this phenomenon has been perceived and interpreted in selected overviews of Croatian literary history (by S. Ježić, M. Šicel, D. Jelčić, I. Frangeš, and S. P. Novak) and in one overview of Serbian literary history (by J. Deretić), using examples from the poetry of V. Čerina, A. B. Šimić, U. Donadini, M. Krleža, G. Krklec, T. Ujević, S. Miličić, and others. Through the systematization of different approaches to the phenomenon of Ekavian usage in the works of these poets and by comparing it with the factual situation, we seek to contribute to the interpretation of the development of Croatian and Serbian literature and their interrelations.

Keywords: Ekavian, Croatian literature, interwar literature, modernism, Serbian literature